

15. rész

Mottó:

„Amelyik nemzet a múltját nem ismeri, az a jelenét sem érti, s a jövőjét meg nem teremtheti!”

Öt perc történelem fiataloknak és minden érdeklődőnek

Magyar sors – magyar történelem

Európának szüksége van Magyarországra ... amely soha nem hagyta magát legyőzni

A mongoljárástól az Árpád-ház kihalásáig (1241 – 1301)

Közhelynek számít, hogy IV. Béla hét évi uralkodás után, 1242-ben, miután családjával együtt visszatért Trau és Klissza várából, gyökeresen változtatott uralkodói módszerein. A tapasztalatokból kiindulva többek között elrendelte a kővárok építését. Új birtokot, kiváltságlevelet, rangot csak az a nemes kapott, aki vállalta a kővár építését, illetve az ennek védelméhez szükséges katonaság kiállítását. Ezt a törekvést az *1245-ben összeült lyoni zsinat* is megerősítette. Az európai uralkodók – elsősorban a pápától – utasítást kaptak az erődök építésére. A mongol hadak 1240-ig elfoglalták a Magyarországtól keletre eső területeket. Többek között az *Arany Horda* meghódította Halicsot és Lodomériát (Vlagyimir). Halics, más néven Galícia vagy Gácsország a 11-12. században került magyar fennhatóság alá. Az első hadjáratot orosz kérésre Szent László vezette

Halics ellen, ami aztán többször is gazdát cserélt. A térséget II. András több hadjáratban csak szívós harcok árán tudta megtartani. A mongolok általi alávetettség egészen 1349-ig tartott, amikor III. Kázmér lengyel király visszahódította a volt keresztény területeket.

Nagy Kázmér (III. Kázmér) szobra a wislicai bazilikán. A lengyelek egyik legnagyobb királya részt vett az 1335. évi visegrádi királytalálkozón sógora, Károly Róbert meghívására. Kázmért – halála után – a lengyel trónon Nagy Lajos magyar király követte

Béla királyt a mongol invázió ráébresztette arra, hogy meg kell egyeznie a nagybirtokosokkal, a főpapokkal és a nemesekkel. A király változtatott birtokpolitikáján, s ezt követően már nem a földek visszavételére, hanem a magánkézen levő birtokok *jogosítására* törekedett. IV. Béla a 13. század közepétől kezdve már komolyabban készült egy újabb mongol támadás kivédésére. (Az 1258-ban Magyarországot is érintő második nagyobb támadás során már valóban tatárok támadtak hazánkra.) Ezt megelőzően is már korszerű kővárak épültek, amire újabb és újabb birtokadományokkal tudta rávenni a főnemeseket, főpapokat, kisebb hatalmú nemeseket. A magánvárak aránya a királyi erődítményekkel összevetve mintegy három évtized alatt már 60% fölé emelkedett. A kővárak építésével s király és családja is jó példával elől járt.

Mária királyné 1250 körül felépült visegrádi vára

A királyi földek eladományozása miatt azonban csökkentek a királyi bevételek, ezért egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a királyi regálék (vám, sókereskedelem, új pénz veretése). Ezekben az években figyelhető meg a városiasodás (Zólyom, Körmend, Besztercebánya.) Budavár építése a „pesti Újhegyen” 1243-ban kezdődött el. Pest lakosságának nagy részét a Várhegyre költöztették. A védelmet nyújtó erőd 1255-re készült el. A városok, illetve a birtokosok kötelessége volt a nehézlovasság kiállítása is. A fent leírtak mellett a király egyik legjelentősebb tette a korábban kiűzött kunok visszatelepítése volt.

Kun szobrok Karcagon, Kunadacson, Kunszentmiklóson, továbbá számos más nagykunsági és kiskunsági településen, továbbá Gubcsi Lajos tulajdonában levő Magyar Művészetért Szoborkertben

Az országába visszatérő Béla király nagysága nem csupán abban állt, hogy visszafoglalta az országot, hogy gondoskodott a nyomorba döntött népéről, hogy kiépítette a külső és belső védelmet. Ezt a legtöbb Árpád-házi király megtette volna. Béla igazi nagysága abban állt, hogy tudott szakítani korábbi politikájával, s felismerte, hogy éppen azokra kell támaszkodnia, akik ellen a mongoljárás előtt kíméletlenül fellépett. Rájött, hogy nem nélkülözheti a főnemesek, a főpapok, a városi polgárok és a nemesek segítségét, támogatását. Az új szövetségekötések, a katonai és gazdasági törekvések mellett IV. Béla egy olyan változáson ment át, ami keveseknek adatott meg. A második honalapító az ország gazdaságának felvirágoztatását például a zólyomi, körmendi, korponai, pesti *telepesek* (*hospesek*) kiváltságainak megújításával, a *szepesi nemesek* jogainak kibővítésével érte el. 1245-ben, az Árpád-ház korábbi gyakorlatának megfelelően IV. Béla megkoronáztatta fiát, *István herceget*.

1246-ban Babenberg (Harcias) Frigyes ismét Magyarországra támadt, hogy az 1241-ben elrabolt magyar területeket – amit Béla király már 1242-ben visszavett –, újra magához ragadja. A Lajta mentén zajló (bécsújhelyi) csatában azonban Frigyes elesett. Nem volt utódja, ezzel kihalt az Ausztriát uraló Babenberg-ház. (Bár a család utolsó sarja a magyarok elleni csatában elesett, ennek ellenére a nehézpáncélos német csapatok megvédték a saját területüket. Meg kell jegyezni, hogy II. Frigyes a „harcias” ragadványnévre alaposan rászolgált, mert a többi szomszédjával is folyamatosan harcban állt. Ausztria ötödik hercegének – elődei az Ostmark örgrófja címet viselték – halála után olyan hatalmi úr keletkezett, aminek csak 1278-ban lett vége, amikor a Habsburgok kerültek hatalomba. A történelem nagy ellentmondásai közé tartozik, hogy a Babenbergeket helyébe lépő Habsburgok a magyarok segítségével kerültek hatalomba.)

A Babenberg család címere. Harcias Frigyes a szomszédos országok ellen állandó harcot folytatott. A legfőbb ellenségének azonban mindvégig Magyarországot tartotta

*Tíz évvel a mongoljárás után az ország gazdasági élete virágzott, a magyar nép a hospesek támogatásával gyors ütemben építette a várakat, falvakat, a templomokat, a kolostorokat. Ezekben az években tárták fel az első arany- és ezüstbányákat, ami a *pénzgazdálkodás* elterjedését hozta magával. Kiemelendő, hogy 1255-ben IV. Béla a margitszigeti apácáknak adományozta a budai vásárvám bevételeit. A királyi pár – Árpád-házi Béla és Laszkarisz Mária – lánya, Margit már gyermekkorában Istennek kötelezte el magát, aki a Duna által körbevett sziget zárdájában élte szigorú, helyenként önsanyargató életét.*

Szent Margit, a magyar királykisasszony, aki a legszegényebbekkel vállalt közösséget. Nevét viseli a Margitsziget. Székely Bertalan festménye azt a jelenetet ábrázolja, amikor a gyermek Margit erre a szigetre érkezik, hogy apácaként éljen ott tovább (forrás: wikipédia)

István herceg már az 1260-as években gyakorolta uralkodói jogait, akit aztán az ellenzéki főurak apja ellen hangoltak. Megismétlődött II. András és Béla herceg évtizedekkel korábbi egymásnak feszülése. A gazdasági és politikai élet eredményeit a belső ellentétek mellett a külhoni háborúskodások is gyengítették. *1260 nyarán került sor az első morvamezei csatára*, ami IV. Béla és II. Ottokár cseh király között zajlott. A magyar vereség következtében Béla kénytelen volt lemondani az osztrák területekről. A békekötés a területi veszteség mellett azonban a magyarok számára eredménnyel is járt, hiszen Ottokár feleségül vette IV. Béla unokáját, Kunigundát.

IV. Béla társuralkodóvá koronázza fiát, Istvánt a Képes krónika szerint

István szórta a pénzt, megosztotta a hatalmat a bárókkal, válogatás nélkül ajándékozta oda a királyi birtokokat, halmozta a tisztségeket, hogy megnyerje magának a főurakat. Versengés indult az urak között, hogy ki tud erősebb, nagyobb várat építeni. Aki ebben lemaradt, az vazallusi (egy nagyobb urat szolgáló) szintre süllyedt. Ekkor alakult ki hazánkban a *familiaritás* rendszere. A magyarországi alá- és fölrendeltség, mint a nevéből is kiderül, egy családias felépítésű rendszert eredményezett. Ellentétben a nyugati *hűbérúri* rendszerrel, amiben a vagyoni (földbirtok) különbségek sokkal durvább módon jelentkeztek nemes és nemes között, nem beszélve a teljesen kiszolgáltatott helyzetben levő jobbágyokról. *1267-ben a királyi szerviensek* nyomására a király az esztergomi országos gyűlésen kiadott egy törvényt, megerősítve az Aranybullát, ami a bárók ellenében elsősorban a szervienseknek adott rangot és biztonságot.

Szerviensek lakomajelenete (fríztöredék Szabadegyházáról)

Ez volt az a magyar sajátosság, ami az „*egy családhoz tartozás*” rendszerét jelentette, s ez a *korabeli Európában kivételesnek* számított. A teljesség kedvéért meg kell jegyezni, hogy ezekben az években formálódtak ki az óriási birtokkal rendelkező főúri családok – a Csák, Aba, Kán, Kőszegi, Borsa –, amelyek aztán IV. Béla halála után már szembe helyezkedtek a központi hatalommal. (Őket említi a történetírásunk *kiskirályok* néven.)

Béla és az Erdélyt is uraló István között fegyveres harc bontakozott ki. A döntő csatára 1265-ben, Isaszegnél került sor. Ezt követően békét kötöttek, ám a feszültség apa és fia között továbbra is fennmaradt. Béla halálos ágyán családját II. Ottokár védelmébe ajánlotta. A magyar történelem egyik jeles uralkodója, a *második honalapító* 1270-ben 64 éves korában, természetes halállal távozott az élők sorából. (Ez rendhagyónak számított, mert a 23 Árpád-házi király közül kevesen haltak meg természetes halállal. A többség esetében feltételezhető, hogy idegenkezűség siettette halálukat. A Magyar Fejedelemség idején a hat fejedelem személye még „védett” volt, ők kivétel nélkül természetes halállal haltak.) Bélának egész életében tartania kellett merénylettől, hiszen 3-4 évente életére törtek. Nagy királyunkat és feleségét, Laszkarisz Máriát Esztergomban, a ferencesek templomában helyezték örök nyugalomba.

A ferencesek temploma Esztergomban

A király halála után a főúri ligák szembe fordultak Istvánnal, akit eddig apja ellen támogattak. V. István (1270-1272) már uralkodásának első évében a régi ellenféllel, a cseh Ottokárral hadakozott. A viszály közepette főúri ellenfelei elrabolták gyermekét, a kiskorú Lászlót. Istvánt feldúlta a főurak, illetve az őket irányító idegen hatalom merészsége. Ezt követően minden energiáját, idejét gyermeke kiszabadítására fordította. A hatalomra törő cselszövők talán éppen ezt akarták.

V. István ábrázolása a Thuróczy krónikában és a király címere

István azonban 1272-ben, tisztázatlan körülmények között, 33 éves korában meghalt. IV. Béla fia gyermekkorában Klissza várában vészelté át a mongoljárást, majd volt Szlavónia, Erdélyország és Stájerország hercege. A tehetséges, de nagyravágyó ifjú óvatlan volt a főurak ármánykodásaival szemben, s vélhetően ez lett a veszte. Megemlítendő az Árpád-ház kihalását követő történelmi események megértése érdekében, hogy István herceg már apja életében ellenezte az Ottokárral kötött szövetséget. Amikor már saját külpolitikát folytatott, *1269-ben Melfiben* kettős házassági és kölcsönös segélynyújtási szerződést kötött *I. Károly* nápolyi királlyal. A kettős házasság *László herceg* és *Anjou Izabella*, valamint *Árpád-házi Mária* hercegnő és *Anjou Károly* egybekelését jelentette. Ez utóbbi házasság alapozta meg később az nápolyi Anjouk trónra kerülését Magyarországon.

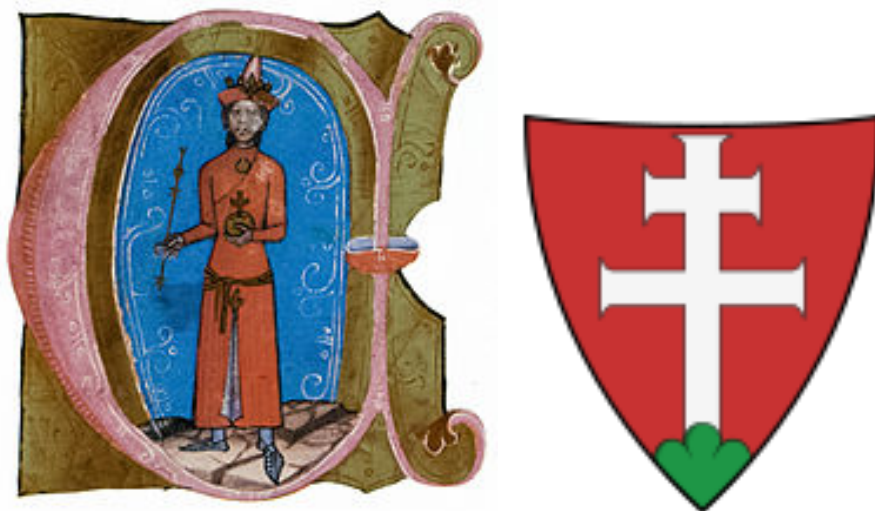

Melfi vára, az Anjouk egyik erődje. I. Károly nápolyi király. (Nagy Lajos 1350. évi hadjárata során Melfi várát is elfoglalta.)

István gyermekét, a tízéves László herceget a Habsburgok tartották fogva. Tették ezt annak reményében, hogy a herceget összeházasítva Habsburg Rudolf lányával, megszerezhetik a magyar trónt. Feltételezhető, hogy a László herceg elrablójának nyomába eredő 33 éves magyar király – akinek semmiféle betegsége nem volt – hirtelen halála nem volt véletlen. Arra nincs bizonyíték, hogy meggyilkolták volna. Az azonban tény, hogy a Habsburg érdekek oltárán – visszatekintve az eltelt évszázadokra – számos magyar történelmi személyiség, aki a haza függetlenségére törekedett, rosszkor volt rossz helyen, ezért életével fizetett. Más források szerint *Gutkeled nembeli Joachim* szlavón bán, az 1272-ben Dalmáciába tartó királyi küldöttségből raboltatta el a gyermek Lászlót. Az eseményt országos zavargások követték. V. István halála után fia, László került a trónra *IV. László (1272-1290)* néven.

László édesanyja Szejhán kun fejedelem Erzsébet nevű lánya, akinek a trónörökös a hatodik gyermeke volt. Az utolsó előtti Árpád-házi király életútját, sokszor rendhagyó tetteit származása is meghatározta. Ám nem származása, hanem inkább a kunokat támogató politikája okán kapta már kortársaitól a *Kun László* nevet. Lászlót 1277-ben a rákosi országgyűlésen nagykorúsították. A tizenöt éves fiatalember megpróbált rendet tenni a marakodó főurak között, többkevesebb sikerrel. A kun módra öltözködő, a kun szokásokat és életmódot követő ifjú hanyagolta a keresztény szokásokat. Feleségétől, Anjou Izabellától elhidegült, s többnyire kun lányokkal töltötte az idejét.

IV. Lászlót a Képes krónika kun öltözetben ábrázolja. IV. László címere. Kun László magát III. László néven jegyeztette, mert abban az időben II. Lászlót, aki korábban ellenkirály volt, nem ismerték el törvényes uralkodónak

Ismert esemény, ami aztán a magyar történelem egyik nagy ellentmondása lett, hogy Kun László az 1278. évi, döntő fordulatot hozó *második morvamezei (dürnkruti) csatában* a nagy hatalmú II. Ottokár ellen fogott fegyvert. A döntésnek belpolitikai oka is volt, hiszen *Kőszegi Henrik*, a nyugati országrészek ura Ottokárral lépett szövetségre. A csata jelentősége abban állt, hogy Kun László mintegy 18.000 főnyi serege élén az akkor szinte még jelentéktelen, ismeretlen, s mindössze 2000 fős sereg élén álló *Habsburg Rudolfot* támogatta. A László király vezette kun-magyar-székely-besenyő had, osztrák szövetségesével az oldalán győzelmet aratott a közel 30.000 fős cseh és a német-római csapatok felett. A csatában maga Ottokár is elesett. Ezzel az eseménnyel kezdődött el a *Habsburg család felemelkedése*, ami aztán Európa egyik legnagyobb hatalommal rendelkező dinasztiájává erősödött. (Mi, magyarok gyakran hozzáfűzzük, hogy ha ezt Kun László tudta volna... Akkor feltehetően nem segíti Rudolfot győzelemre, akinek utódai tengernyi kint, szenvedést okoztak a magyaroknak, s nagy részük volt többek között abban, hogy Trianon bekövetkezett.)

IV. Kun László és Habsburg Rudolf találkozása a csatatéren (Than Mór olajfestményéről másolta Neogrády Antal 1894) A dürnkruti csata helyszíne (szerző Doronenko) Az emlékkő német nyelvű szövege egy szóval nem említi a magyarok szerepét

László csapongó politikájával szembekerült a pápával is, ami a későbbiekben végzetes lett számára. A belháború mérhetetlen szenvedést okozott az országnak, amit László király 1278-ban a Habsburg Rudolffal kötött szövetséggel, majd 1279-ben, a Tétényi Országgyűlésen próbált orvosolni. A Téténybe összehívott országos gyűlésen hozták meg a *kun törvényt*, ami egyik pontjában a kunok letelepedését erősítette meg, aminek azonban nagy ára volt. Mert az éppen ekkor Magyarországra érkező pápai küldött, Fülöp fermói püspök kierőszakolta, hogy a kunok térjenek át a kereszténységre. László ezt a törvényt igaz, keresztülvitte kedves kunjai

körében, ezzel azonban elvesztette a támogatásukat. (Hasonló események zajlottak le, mint a mongoljárás előtt, amikor Kötöny kun vezért meggyilkolták.)

Fülöp püspök Magyarországra érkezése a Képes krónika ábrázolásán. A kun országgyűlés táblája Budafok-Tétényben

Kun László, bár kénytelen volt végrehajtani a pápai kérést, ám azzal megtagadta kun véreit. Ami ennél is fontosabb volt, elvesztette hatalmának katonai támaszát nyújtó kunok bizalmát, fegyveres támogatását. A belháborúk tovább gyengítették az országot. A központi irányítás gyakorlatilag megszűnt, hol az egyik, hol a másik főúr ragadta magához a hatalmat. Ez vezetett 1282-ben a Hód-tavi csatához, amikor László kénytelen volt fellépni a kunok ellen. A Hódmezővásárhely melletti ütközet három napon át tartott, váltakozó sikerrel. Végül a király besenyő-székely lovasai döntötték el a csata kimenetelét. Az igazi vesztes azonban ő maga volt, hiszen saját fegyveres támaszát semmisítette meg.

A Hód-tavi csata emlékműve. Hagyományörzők kun öltözetben

A nehézségeket tetézte, hogy *1285-ben betörték az országba a tatárok*. Ez volt a *második tatátjárás*, amikor valóban tatárok támadtak az országra, nagy pusztítást okozva. Eközben IV. László király kunjai körében múlatta idejét, talán már elfeledve a nagy előd, Szent László példáját. Azét a László királyét, aki egy ilyen támadás esetén azonnal ott termett serege élén és kiűzte az országból a betolakodókat. Ráadásul Kun László belekényszerült egy kétarcú politikába, amikor a pápai fenyegetésre hitegetéssel válaszolt, hogy elkerülje a kiközösítést. Lodomér váradi püspök már egyenesen keresztes hadjárat indítását kérte a pápától Magyarország ellen. *IV. Miklós*nak azonban volt elég gondja. Többek között éppen ezekben az években *veszítette el a kereszténység Akkon városát*, a Szentföld utolsó erődítményét. Azt a várost, amelyben 1218-ban még II. András és keresztes vitézei is megfordultak.

IV. Miklós pápa (1288-1292). Akkon végső ostroma 1291-ben

Kun László kettős életének a körösszegi vár melletti táborban zajló mulatozás vetett véget. László királyt három kun bizalmasa, Árboc, Törtel és Kemence 1290 nyarának egyik éjszakáján orvul meggyilkolta. A fiatal, mindössze 28 éves király ily dicstelenül végezte életét. Tetemét, hitszegő életmódja ellenére a csanádi püspök temette el megszentelt földbe. (A kutatók egy része a sok évszázados hiedelemre támaszkodva vallja, hogy tulajdonképpen Kun László volt az utolsó Árpád-házi király, mert az őt követő III. Endre származása kétkedésre ad okot.)

Kun László meggyilkolása a körösszezi táborban a Képes krónika ábrázolása szerint. IV. (Kun) László szobra Kiskunlacházán, a Kiskunság egyik városában

A trónt a Velencéből érkező *III. András (1290-1301)* foglalta el. A 25 évesen trónra kerülő ifjú *II. András* harmadik feleségétől, *Estei Beatrix*től származó unokája volt. Az idegen földön nevelkedett király eleinte az egyházra és a köznemességre igyekezett támaszkodni. A bárók nem túrték, hogy bárki, legyen az a törvényesen megválasztott király, följük emelkedjék. (Korábban említésre került, hogy *II. Endre* halálakor *Beatrix*nek menekülnie kellett az udvarból, s útközben, német földön szülte meg fiát, *Istvánt*. A kalandos életű ifjú a velencei *Morosini Tomasinát* vette nőül, s ebből a házasságból született meg *András herceg*.)

*András herceg Magyarországra érkezése a Képes krónika ábrája szerint.
III. András király címere*

A széthúzás, a trónviszály harcai 1290-ben olyan mélypontra süllyesztették az országot, ami a mongoljárás idejét idézte fel. Szerencsére az idegen földről érkezett királyra már nem vetült rá az a bizalmatlanság, mint a korábban menekülni kényszerülő Estei Beatrixra. Már csak azért sem, mert a bárók kezében – hitük szerint – a király olyan ütőkártya volt, amit bármikor ki lehetett játszani. Az ifjú királyt a két leghatalmasabb főúr *Csák Máté* és *Kőszegi Henrik* is támogatta, ami Andrásnak hitet, reményt adott. Az 1290-ben *Óbudán tartott országgyűlésen* bár fontos, de nehezen kivitelezhető programok születtek. Lényegét tekintve egy *rendi állam* alapjait vetették meg. A gond elsősorban az volt, hogy a bárók ragaszkodtak a korábban megszerzett javaikhoz. A király az *1291. évi gyulafehérvári* gyűlésen az erdélyi szászokat is érdekeltté tette a kereskedelem fejlesztésében. A belpolitika és ezzel összefüggésben a gazdasági élet stabilizálódott, ám a külső támadásokkal is számolnia kellett a királynak. A legnagyobb veszélyt – már ekkor is – a Habsburgok jelentették. A *magyar-osztrák háború*, amely egyik félnek sem volt igazán érdeke, néhány kisebb összecsapást követően a hainburgi békével zárult. A magyar király visszaszerezte a korábban osztrák kézbe került nyugati várakat és birtokokat, amelyek zöme a *Kőszegi család* tulajdona volt. A nagy hatalmú család – és a többi báró – azonban nem hajtotta végre a királyi határozatokat, s így az ország ismét anarchiába süllyedt.

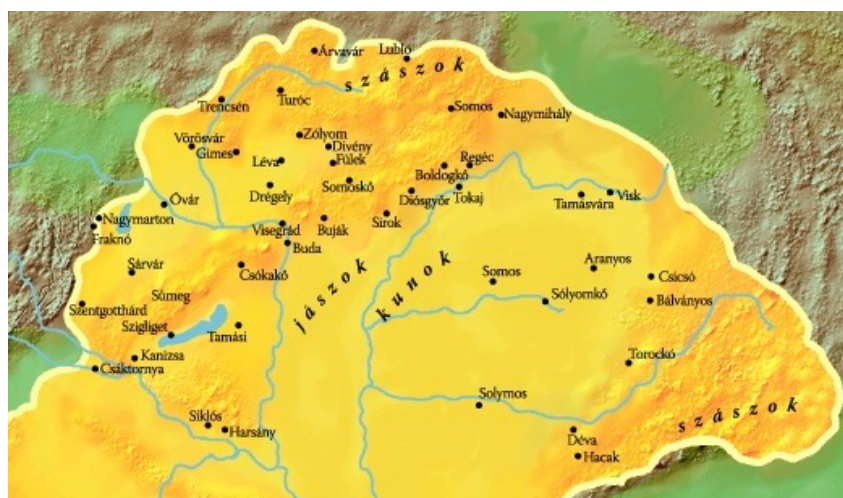
III. András ábrázolása a Thuróczy krónikában.

Túry Gyula: III. András, az Árpád-ház utolsó királya (Kieselbach Galéria)

A 13. század utolsó éveiben az Anjou-ház pápai támogatással egyre erőteljesebben jelezte, hogy igényt tart a magyar trónra. A trónra kiszemelt Anjou herceg Károly Róbert (Caroberto) már III. Endre uralkodása idején Magyarországra érkezett. Már akkor, amikor a király még élt, sőt az akkor 34 éves uralkodónak semmiféle betegsége nem volt. (Meg kell jegyezni, hogy *Velencei Endre* is már akkor Magyarországra érkezett, amikor Kun László még élt.) Ekkor azonban IV. László napjai már meg voltak számlálva.

Így volt ez III. Endre esetében is. A pápa egy újabb kísérletet tett, amikor a nápolyi királyi családot szerette volna a magyar trónon látni. *II. Károly* nápolyi király már 1300 augusztusában Magyarországra küldte unokáját, *Carobertot*, de a magyar király nem vette komolyan a veszélyt. Ez érthető, ha arra gondolunk, hogy ekkor már stabil volt a hatalma, szövetségesének tudhatta Albert német királyt, s a bárók egy jelentős része is mellette állt. Aztán bekövetkezett a „váratlan” esemény. Figyelmeztető jel lehetett volna, hogy 1300 végén váratlanul meghalt András anyja, Tomasina. Néhány héttel később az egyébként egészséges, 35 éves uralkodó *1301. január 14-én szintén váratlanul meghalt*. A halál oka máig ismeretlen, de nincs kizárva a mérgezés, ami a lehetséges halálokok között már a kortársak feljegyzéseiben is előfordult. Mint ahogy Ákos István nádor megfogalmazta, *„Meghalt András, Magyarország jeles királya, az utolsó aranyágacska, amely atyái ágon Szent István királynak, a magyarok első királyának a nemzetségéből, törzséből és véréből sarjadt.”*

A király halála után azonnal megindult a harc a trónért, ami a magyar történelem egyik súlyos válságát idézte elő.

A 13. század végéig felépített jelentősebb várak a Magyar Királyság területén. A térképen a magyar királyok által a 13. században betelepített keleti (jászok, kunok) és nyugati népek (erdélyi és felvidéki szászok) szálláshelyei

Mérleg

Szent László halálától az Árpád-ház kihalásáig két évszázad telt el. Ez a kétszáz év egyrészt folytatása volt az Árpádtól Szent László király uralkodásáig eltelt dicsőséges korszaknak. Másrészt azonban a trónviszályok, s különösen a királyi birtokok adományozása következtében a központi hatalom meggyengült. A mongoljárás is nagy vérvesztéssel járt, de sokkal többet ártott a Magyar Királyságnak, amikor a bárók kiskirályokként kezdtek viselkedni. A Csákok, Kőszegiek, Borsák, Abák, Kán László olyan óriási területeket mondhattak a magukénak, hogy a királyi hatalom jobbjára csak a Duna-Tisza közti területre, illetve a Fehérvár, Veszprém térségre szorult vissza. Ennek ellenére az Árpádok egyben tartották az országot, a király elsőségét, tekintélyét senki nem vonta kétségbe. Az a csodálatos természeti, kulturális és történelmi egység, amit Kárpát-medenceinek nevezünk, a korabeli Európa egyik nagyhatalmának számított. Azt azonban meg kell jegyeznünk, hogy a honfoglaló dinasztia soha nem nevezte magát Árpád-házinak, Ők valójában a Turul nemzetségnek tekintették magukat, bár ez a fogalom is csak Kézai Simon krónikájában fordul elő. A középkorban az Árpádok időszeke a szent királyok nemzetségének időszeke volt. Európa legtöbb népe ezt az országot évszázadokon át pogánynak, idegonnak, barbárnak nevezte. Az Árpádok uralkodásának legnagyobb jelentősége abban állt, hogy az örökös támadások kelet, dél és nyugat felől soha nem tudták megtörni a Kárpát-medence népének függetlenségét, önállóságát. A pogánynak nevezett ország uralkodó dinasztiája adta az összes európai uralkodócsalád közül a legtöbb szentet, mi több, a magyar királyok apostoli hatalommal rendelkeztek. Ez azt jelentette, hogy a pápa sem szólhatott bele a Magyar Királyság egyházi szervezetének életébe. Az Árpádok olyan erős alapokat fektettek le, hogy Magyarország még két évszázad elteltével is önálló és független állam maradt.

(Folytatjuk)

Bánhegyi Ferenc

16. rész

Mottó:

„Amelyik nemzet a múltját nem ismeri, az a jelenét sem érti, s a jövőjét meg nem teremtheti!”

Öt perc történelem fiataloknak és minden érdeklődőnek

Magyar sors – magyar történelem

Európának szüksége van Magyarországra... amely soha nem hagyta magát legyőzni

Nemzetünk szimbolikus jelképe, a Hősök tere kialakításának története

Budapesten, a *Hősök terén* álló *Millenniumi emlékmű* csak 1929-re készült el, ami hazánk egyik legfontosabb kultikus emlékhelye. A magyar történelem iránt érdeklődők, továbbá a belföldi és külföldi turisták számára kihagyhatatlan látványosság. A Hősök terét minden magyar ismeri, de kialakulásának történetét talán már kevesebben.

1894-ben, az Andrássy út végén egy ivókút állt, az Ybl Miklós tervezte *Gloriette*. Ezen a helyen Zsigmondy Vilmos akadémikus, bányamérnök, a magyarországi artézi kutak fúrásának elterjesztője talált hévizet. Ez a forrás látja el ma is a Széchenyi Gyógyfürdőt vízzel. A *Gloriette* a térből egy 2,5 méterre kiemelkedő terasz volt, amin egy 24 méter magas zászlórúd állt. A kút helyét ma a Hősök emlékköve mögötti fémlap jelzi.

A Hősök tere Budapest és egyben a magyar történelem szimbóluma

Az országgyűlési döntés 1895-ben született meg, amely kimondta, hogy a Gloriette helyén emeljenek egy *Nemzeti pantheont*. A kivitelezés feladatait a móri születésű Wekerle Sándor miniszterelnök Schickedanz Albert építészre és Zala György szobrászművészre bízta. A galíciai Bielsko Biala városában született német származású, de magyar érzelmű építész Schickedanz Albert a Millenniumi Emlékmű mellett többek között a Szépművészeti Múzeum és a Múcsarnok tervezője. A Lendván született Zala György szobrászművész a magyar múlt szobrokban, emlékművekben történő megörökítésének egyik legnagyobb alakja. A Hősök terének jó néhány szobrától az aradi vértanúk Szabadság szobrán át a 2016-ban újra felavatott gróf Andrassy Gyula lovasszobraig Zala György alkotásai jelentik a Millennium időszakának legszebb és legismertebb műveit.

A lendvai Vár a város fölötti dombon emelkedik. A várkastélyban többek között Zala György kicsinyített szobrainak kiállítása látható. Az első polgári miniszterelnök egyik legmaradandóbb és legismertebb emléke a kispesti Wekerle telep

Wekerle Sándor szobra budapesti Wekerle telepen. A Zsigmondy Vilmos nevével fémjelzett emléktábla azon a helyen áll, ami annak idején a Hősök tere helyét kijelölte. Alpár Ignác építész szobra a Vajdahunyad vár bejáratánál

Alpár Ignác tervezte – többek között – a Városliget történelmi épületcsoportját, a Vajdahunyad várát. Vajdahunyad várát a Hunyadi család erdélyi várkastélya után 1896-ban, a millenniumi ünnepségek tiszteletére emelték. Az eredetileg fából emelt épületet 1904-1908 között tartós anyagokból újraépítették

Schickedanz Albert domborműve sírhelyén a fiumei úti temetőben és Zala György táblaképe Lendván

A 19. század végén, illetve a 20. század elején folyó óriási beruházások (Nagykörút, Országház, Millenniumi Földalatti Vasút, Múzeumok, Ferenc József híd) leglátványosabb ékköve a Hősök tere lett. A tér első átadására azonban csak 1906-ban került sor. A 14 magyar király, illetve államférfi szobra 1905 és 1911 között került a jobb- és baloldali oszlopcsarnokba. 1919-ben a Tanácsköztársaság idején az emlékművet vörös drapériával fedték be. Kun Bélának rendszere nem tűrte a magyar múlt jeles emlékeit. Ám nem csak a magyar történelem hőseinek, hanem a keresztény jelképeknek is el kellett tűnniük. A kommün idején Gábrriel arkangyal szobrát úgy alakították át, hogy befedték, s elé Karl Marx hét méter magas, gipszből készült alakját állították fel. Ez egyértelműen kifejezte Kun Béla és társainak világnézetét, a magyar hazához való kötődését, a nemzet ezeréves múltjának megtagadását. A magyar királyokhoz, nemzeti hősköz nem mertek hozzányúlni, de *I. Ferdinánd, III. Károly, Mária Terézia, II. Lipót* és *Ferenc József* szobrát eltávolították és egy öntödébe szállították. Ferenc József katonai egyenruhás szoboralakját a Tanácsköztársaság néhány romboló embere szétverte. Ez a romboló gesztus, ami az 1789. évi francia forradalom óta jellemzi a nemzetköziség eszméjének terjesztését és terjeszkedését, a mai napig ismert. Ennek ékes bizonyítéka a nyugati világban 2019 óta zajló szoborrongálások és -döntögetések eseménysorozata.

A két háború között a Habsburg szobrokat visszaállították, de Ferenc József alakját már nem katonai, hanem koronázási palástban ábrázolták. (Megjegyzem, a Habsburgok szobrainak – magyar történelem szimbolikus helyéről történő – eltávolításával a világnézeti hovatartozástól függetlenül teljes mértékben egyet lehet érteni.)

A Hősök tere az 1930-as években (forrás: bpkep.fszek.hu)

A tér mai elrendezése 1929 után alakult ki, amikor elhelyezték és felavatták a *Hősök emlékkövét*. Ekkor már a teret jobbról és balról övező két múzeum és a Vajdahunyad vára is elkészült.

A Hősök emlékköve a Nagy Háborúban elesett magyar katonáknak állított emléket. Az emlékkő a második világháborúban megsérült, s azt 1956 tavaszán állították vissza eredeti formájában

Az akkor még virágágyásokkal díszített teret csak 1932-ben nevezték el *Hősök terének*. A tér köburkolattal történő befedése pedig csak 1938-ra, a Budapesten rendezett *Eucharisztikus Világkongresszus* tiszteletére készült el. A Hősök terét a második világháború végén bombatalálat érte, aminek következtében több

Habsburg-szobor is megsérült. A Rákosi-diktatúrának a tér átalakítására egy újabb nemzetközi esemény adott alkalmat. 1949-ben Budapesten rendezték a VIT (Világifjúsági Találkozó) nagy seregszemlét. Ekkor tüntették el végleg a Habsburg-szobrokat. Rákosiék fejében azonban komolyan megfordult, hogy az összes szobrot eltüntetik a térről. Hiszen a szent királyok, a hazafiságot szimbolizáló magyar hősök nem illettek bele az internacionalista, kommunista világnézetbe. Felülkerekedett azonban bennük az a jogos félelem, hogy ezzel országos felháborodást váltanának ki. Ezért taktikai okokból nem nyúltak a magyar királyok, hősök szobraihoz. Ellenkezőleg, ekkor kerültek új szobrok a Habsburg uralkodók helyébe. (I. Ferdinándot Bocskai István, III. Károlyt Bethlen Gábor, Mária Teréziát Thököly Imre, II. Lipótot II. Rákóczi Ferenc, Ferenc Józsefet pedig Kossuth Lajos szobra váltotta fel.) A Habsburg-szobrok először az óbudai Kiscelli Múzeumba, majd onnan Süllyápra kerültek. A Hősök tere összes emlékművének, szobrának teljes felújítására 2000-2001-ben került sor. A *2001. évi LXIII. törvény* a Millenniumi emlékművet és a Hősök emlékkövét *nemzeti emlékhellyé* nyilvánította.

Mária Terézia szobra ma Gödöllőn, a kastély parkjában van felállítva

Mária Terézia szobrát 2002-ben a Szépművészeti Múzeum aulájában helyezték el, majd 2011-ben, a „barokk év” alkalmából Gödöllőre szállították. Remélhető, hogy ott is marad, s nem jut eszébe senkinek, hogy visszakerüljön a „jóságos királynő” szobra Budapestre, különösen nem a Hősök terére.

Gábriel arkangyal szobra

A tér közepén álló, 36 méter magas oszlop tetején helyezkedik el Gábriel arkangyal („Isten ereje”, „Isten embere”) 5 méter magas szobra. Az arkangyal (főangyal, Isten hírvivője) egyik kezében a magyar Szent Koronát, a másikban az apostoli kettős keresztet tartja. Az angyalszobor az államalapításra, illetve Szent István országfelajánlására utal. (Megjegyzendő, hogy Zala György arkangyal szobra az 1900-as párizsi világkiállításon elnyerte a nagydíjat.) Az oszlop talapzatán a hét honfoglaló vezér lovas szobrát helyezték el. A szoborcsoport élén, középen Árpád fejedelem, mögötte balra Kond, Ond és Töhötöm (Tétény), Árpád mögött jobbra pedig Előd, Huba és Tas vezér foglal helyet.

Árpád fejedelem és vezéreinek szoboralakjai a Hősök terén

A 85 méter széles, 25 méter mély, két félköríves oszlopcsarnok magassága 13 méter. Balról jobbra haladva a két félkörívben elhelyezett oszlopok között a magyar történelem hét-hét nagy alakja foglal helyet. A két oszlopcsarnok között a távolság 20 méter.

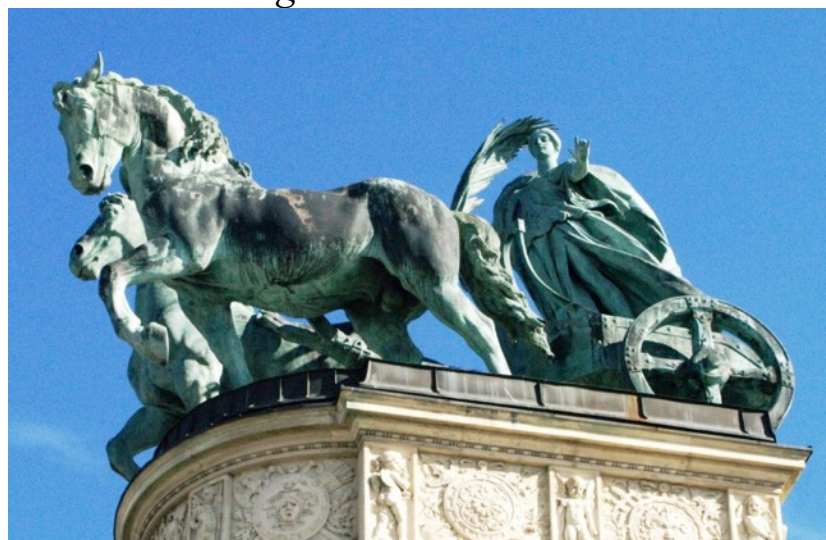
A baloldali történelmi személyiségek sorrendje: Szent István, Szent László, Könyves Kálmán, II. András, IV. Béla, Károly Róbert és Nagy Lajos. A jobb oldalon Hunyadi János, Mátyás király, s a már korábban említett Bocskai István, Bethlen Gábor, Thököly Imre, II. Rákóczi Ferenc és Kossuth Lajos szoboralakja foglal helyet. A tizennégy szobor mindegyike alatt egy-egy dombormű látható, amelyik a nemzeti nagyságainkhoz fűződő jelenetet ábrázol.

Az oszlopsor sarokpillérén, a Szépművészeti Múzeum felé eső oldalon a *Munka* és a *Jólét*, a másik végén a *Háború* allegorikus lovas kocsija helyezkedik el.

Munka és Jólét, valamint a Háború allegorikus lovas kocsija látható

A jobb oldali pillérek belső oldalán a *Béke* lovas kocsija, a külső oldalon pedig a *Tudás* és a *Dicsőség* szobra áll.

A Béke lovas kocsija, valamint a Tudás és Dicsőség szobra

A Háború című szobrot 1906-ban, a Béke című szobrot 1908-ban adták át. Mind a két, bronzból készült szobor Zala György alkotása.

A Hősök tere csarnokának történelmi alakjai és az egészalakos szobrok alatti domborművek tartalma, jelentése.

*Szent István király
„István 1000 karácsonyán koronát kap a pápától”*

*Szent László király
„László herceg legyőzi a lányrabló kun vitézt”*

Könyves Kálmán

A hagyomány szerint Könyves Kálmán király megtiltja a boszorkányégetést, kijelentve, hogy „Boszorkányok már pedig nincsenek!” Eredetileg a Dalmácia meghódítása dombormű volt ezen a helyen, amit aztán lecseréltek

II. András király

„II. András magyar király keresztes hadjáratot vezet Jeruzsálem felszabadítására”

*IV. Béla király
„IV. Béla a tatárjárás után felépíti az országot”*

*Károly Róbert király
A dombormű az 1278. évi morvamezei csatát ábrázolja, ami I. Károly szobra alatt történelmi tévedés. A jelenet Kun László és Habsburg Rudolf győzelmét jeleníti meg, ami a szoborcserék következtében maradt a helyén*

*Nagy Lajos király
„Nagy Lajos 1348-ban bevonul Nápolyba”*

*Hunyadi János kormányzó
„Hunyadi győzelme Nándorfehérvárnál 1456-ban”*

*Mátyás király
„Mátyás tudósai körében”*

*Bocskai István fejedelem
(Eredetileg I. Ferdinánd szobra állt ezen a helyen.)
„Bocskai hajdúi harcban a császári zsoldosokkal” (Eredetileg a dombormű helyén „Az egri vár védelme 1552” című alkotás állt, ami ma Egerben, a vár bejáratánál látható)*

Bethlen Gábor fejedelem

*(Helyén eredetileg III. /Habsburg/ Károly császár és király szobra állt.)
„Bethlen szövetséget köt a csehekkel 1620”. (Helyén eredetileg a zentai csata
domborműve állt)*

Thököly Imre fejedelem

*(Helyén eredetileg Mária Terézia szobra állt, ami ma Gödöllőn látható, a
kastélyparkban.) „Thököly kurucjai a szikszói csatában legyőzik a labancokat
1679.” (Helyén eredetileg a „Vitam et Sanguinem pro rege nostra Maria
Theresia” tartalmú dombormű állt)*

II. Rákóczi Ferenc fejedelem

(Helyén eredetileg II. Lipót szobra állt.) „Esze Tamás jobbágyseregével fogadja a hazatérő Rákóczit” (A dombormű helyén eredetileg „A Korona visszahozatala Budára” című alkotás állt)

Kossuth Lajos kormányzó

(Helyén eredetileg Ferenc József szobra állt.) „Kossuth fegyverbe hívja az Alföld népét” (Helyén eredetileg „I. Ferenc József koronázása 1867. július 8-án” című dombormű állt)

(Folytatjuk)

Bánhegyi Ferenc